

4. Islam

Islam

Fra den nærorientalske kulturkreds stammer tre af de såkaldte skriftreligioner: jødedom, kristendom og islam. Islam er den yngste af disse tre. Den har sin oprindelse i det 7. århundrede på den midt-vestlige del af den arabiske halvø i byerne Mekka og Medina. Religionens budskab blev formidlet af islams arabiske profet Muhammad. Hans forkyndelse er i dag grundlaget for mere end 1,3 milliarder menneskers religiøse orientering.

Muhammads forkyndelse var i dens første fase en advarsel til hans samtid om Guds nært forestående dom over denne verden, men som tiden gik, blev hans budskab mere og mere anlagt på at op-råbe og samle til et muslimsk samfund (*umma*). Forestillingen var, at fællesskabet skulle være overordnet og forbinde mennesker på tværs af slægtsrelationer og være uafhængigt af magtpolitiske til-hørsforhold og geografisk bosættelse. Eftertiden arvede dette ideal, og det har gennem islams religionshistorie spillet en afgørende rolle. Det giver indtryk af, at islam udgøres af *de rettroendes fællesskab*, hvor alle har fælles bestræbelser og mål.

Religionshistorisk set har idealet aldrig sat sig igennem som en realitet. Den store muslimske menighed lader sig i vidt omfang beskrive som den store muslimske

uenighed. Islam udgør med andre ord ikke en massiv enhed. Som andre religioner fremviser den et væld af forskellige grupperinger og traditioner. Denne diversitet vidner om, at islam i sine forskellige varianter også er formet i et komplekst samspil med konkrete kulturelle, historiske og geografiske omstændigheder.

Uden at ville opgive erkendelsen af mangfoldigheden inden for den muslimske verden kan man imidlertid godt fastholde, at islam i sine mange udtryk på en eller anden måde må forholde sig til en række grundforestillinger, som knytter sig til religionens profet, dennes forkyndelse og den efterfølgende religionshistorie. Det er nogle af disse grundforestillinger, der vil blive præsenteret i det følgende.

HVAD BETYDER ISLAM?

Som nævnt bliver islam til på arabisk grund i begyndelsen af 600-tallet e.Kr. Arabisk bliver således religionens grund-sprog. Sproget tilhører den semitiske sprogstamme, hvortil også hører f.eks. hebraisk (sproget i de oprindelige gammeltestamentlige tekster) og aramæisk (Jesu modersmål). De semitiske sprog er karakteristiske ved, at et ords betydning i næsten alle tilfælde lader sig føre tilbage

til en såkaldt *rod*, som består af tre konsonanter. Ved at tilføje vokaler og eventuelt forstavelser eller endelser kan en rod udtrykke en vifte af betydninger inden for det område, som roden angiver.

Ordet *islam* kan umiddelbart henføres til verbet *aslama*, som betyder *at underkaste sig* eller *at hengive sig*. Islam betegner således den religion, hvor mennesket underkaster sig eller hengiver sig til Guds vilje. Men hermed har man endnu ikke gjort sig betydningsindholdet af ordet klart. Både *islam* og *aslama* relaterer sig således til betydningen af den fælles rod *s-l-m*, som vedrører det at være *i fred, hel, rask, uskadt, reddet*. Fra en filologisk betragtning er det hermed antydnet, at islam er den religion, hvor mennesket i underkastelse af Guds vilje vil erfare den mest gennemgribende harmoni i tilværelsen – en harmoni, som forbinder sig til forestillinger om, at mennesket må lykkes med sine forehavender i et fredfyldt velsignet levned med sundhed og frugtbarhed. Uden at kunne udtømme den fylde, der på arabisk knytter sig til ordet, kan man notere sig, at det retter sig mod de mest omfattende positive forestillinger om, hvorledes menneskelivet kan og bør udfolde sig.

Grundbetydningen fra roden *s-l-m* klinger også med i forståelsen af ord som f.eks. *muslim* og i det arabiske ord for fred, *salam*. At være muslim er således en tilkendegivelse af, at man i absolut lydighed underkaster sig Guds vilje med henblik på den integritet og velsignelse af tilværelsen, som heraf følger. I lydigheden mod Guds bud har muslimen fred med Gud, og denne fred er forudsætningen for, at menneskets liv kan lykkes i den mest omfattende henseende – dvs. at forestillingen om livsvelsignelsen ikke bare henviser til det dennesidige liv, men

i særlig grad også peger frem mod det opstandne liv efter døden.

ISLAM'S OPRINDELSE: MUHAMMADS LIV OG FORKYNDELSE

Manden, som skulle forkynde kravet om menneskets underkastelse under Guds vilje til det arabiske folk, blev ifølge traditionen født omkring år 570 e. Kr. i Mekka. Muhammad var hans navn. Han blev født ind i den ubemidlede, men respekterede hashimitiske slægt, som dog var en del af den magtfulde stamme Quraish, der sad på magten i Mekka. Hvis man ser bort fra en række beretninger af legendarisk og fantastisk art, som man kan stifte bekendtskab med både i Koranen og profetbiografierne, ved man ikke meget om Muhammads barndom. De legendariske barndomsberetninger vidner om muslimers forestilling om Muhammad som forudbestemt til virket som Guds udsending, og de oppebærer udefra betragtet en legitimerende funktion i forhold til den livsgerning, som eftertiden vil vide bliver Muhammads. Overleveringen fortæller bl.a. om, hvorledes Muhammad som ganske lille bliver passet op af to engle i hvide klæder, som åbner hans bryst for at uddrive en sort dråbe af hans hjerte. Herefter vasker de hjerte og mave med sne fra et guldfad for til sidst at kundgøre, at ynglingen opvejer hele det arabiske folk i betydning og retfærdighed. Ligeledes berettes det i profetlitteraturen f.eks., at den unge Muhammad på en karavanerejse til Syrien af en kristen munk bliver udpeget til sin kommende gerning som profet.

Mindre kontroversielt er det således at følge den mere konstaterende del af overleveringen i, at hans far, 'Abd Allah, døde på en handelsrejse, allerede inden Mu-

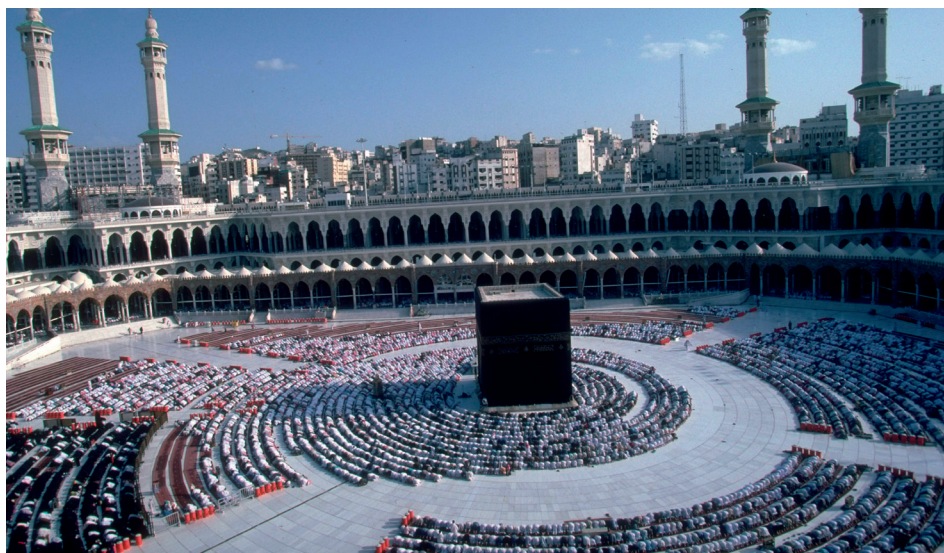
hammad blev født, og at moderen, Amina, døde, da han kun var seks år gammel, hvilket betød, at Muhammads farbror, Abû Tâlib, kom til at forestå opdragelsen.

Mekka på Muhammads tid

Mekka fremstår på Muhammads tid som en vigtig handelsby placeret centralt på karavanevejen mellem Yemen i syd og Palæstina, Syrien og Irak i nord. Varer fra Afrika og Indien, fra Persien og Byzans blev solgt på de store markeder i Mekka og omegn. Korn, olivenolie, dadler, rosiner, huder, tekstiler, både fornødenheder og luksusvarer kunne her skifte hænder mellem købmændene og kunne med de årligt tilbagevendende hovedkaravaner mod nord og syd finde deres fjerne destinationer. Mekkanerne var af denne grund væsentligt præget af købmandens praktisk orienterede livsform og udblik på tilværelsen. Også Muhammad vokser

op i et købmandshjem og har således været præget af og fortrolig med den merkantile praksis, som har udfoldet sig i det kosmopolitiske miljø omkring et handelsknudepunkt. Fra et religionshistorisk perspektiv afspejler dette sig senere i Koranens flittige brug af merkantil terminologi og referencer til handel.

Hvor der var handel, var der også religiøs kult. Mekka havde i generationerne forud for Muhammad udviklet sig til et betydningsfuldt pilgrimsål med Ka'baen og den hellige Zamzam-brønd som centrum. Her, som på den arabiske halvø i øvrigt, praktiserede man den polyteisme, som kendetegner førislamisk religion. Som helligdom var Ka'baen en af de få tempellignende institutioner, hvilket indirekte peger på den enkelhed og primitivisme, der var sædvanlig i den polyteistiske kult. Almindeligvis holdt guderne til og dyrkedes i naturen. En gud-

Den muslimske helligdom Ka'baen ligger i gården til Mekkas store moske. Ifølge islamisk tradition er den opført af Abraham som den første monoteistiske helligdom. Dens grundareal er næsten kvadratisk og måler ca. 11x12,5 meter. Bygningen dækkes af et sort klæde, som udskiftes en gang om året i forbindelse med valfartsbegivenheden (hajj). © polfoto

dom kunne bebo en sten, være til stede i en kilde eller i et træ. På de hellige steder, som kunne findes i ørkenen på hele den arabiske halvø, ofrede man til den pågældende gud i håbet om at få del i dens beskyttelse og velvilje.

I Ka'baen dyrkedes den sorte sten, som er indmuret i bygningens østlige hjørne, og desuden et helt panteon af guder på samme lokalitet. Da Muhammad ifølge traditionen renser helligdommen for flerguderiet i år 630, skulle han have tilintetgjort ikke mindre end 360 forskellige gudebilleder. Der var ikke knyttet noget præsteskab til kulten, men Quraish-stammen havde den ærefulde og økonomisk indbringende opgave at holde helligdommen under opsyn. I det hele taget har den omstændighed, at Mekka både var centrum for handel og kult, bidraget væsentligt til byens økonomi. De store måneder for markedsaktivitet, den 1., 7., 11. og 12. måned, faldt således sammen med tidspunkterne for pilgrimsrejser og valfart. I disse måneder blev beduinstammernes overfald på handelskaravaner, en praksis som var udbredt, opfattet som overtrædelse af hævdvunden ret og bandlyst. Marked og kult var i disse måneder omgærdet af en fredning, der skulle muliggøre deres udfoldelse.

Muhammads kaldelse til profet

Muhammad har i sin ungdom været velkendt med både det handelsmæssige og religiøse liv, som har udspillet sig i Mekka. Man ved ikke meget om hans beskæftigelse i ungdommen, men det berettes, at han som ung mand fungerer som kameldriver og karavanefører for en rig købmandsenke ved navn Khadidja. Denne stærke og uafhængige kvinde, som havde to ægteskaber bag sig, fattede kærlighed til sin unge ansat-

te, og de gifter sig omkring år 595, da hun er 40 og Muhammad 25.

Giftermålet sikrer den unge Muhammad økonomisk og muliggør, at han i stigende grad kan hengive sig til religiøse og åndelige interesser. I denne orientering var han præget af påvirkninger fra jødiske og kristne forestillinger om et mere spirituelt, monoteistisk gudsforhold og en mere søgende, asketisk livspraksis. Periodevis trækker han sig således tilbage fra dagligdagens gøremål for at hellige sig fromhedsøvelser fjernt fra verdens larm. Den månedlange øvelse, som bl.a. har bestået i meditation og faste, henlagde han til ensomme klippehuler på Hira-bjerget uden for Mekka, og den afsluttedes med den rituelle omkredsen af Ka'baen. Det er i forbindelse med de religiøse øvelser i måneden Ramadan, at Muhammad omkring år 609-10 i en alder af 40 år modtager sin kaldelse til profet. Religionshistorisk betragtet er det hermed antydnet, at islam har sin oprindelse i et spændingsfelt mellem forestillinger og ritualer, som stammer fra (førislamisk) arabisk, jødisk og kristen religiøs tro og praksis. Hos Muhammad finder elementerne imidlertid en ny og original sammenstilling, som tilsammen kommer til at udgøre forkyndelsen i islam.

Ifølge det muslimske helligskrift, Koranen, er det gennem ærkeenglen Gabriel (*Jibril*), at Muhammads profetværdighed kundgøres. Ærkeenglen optræder i rollen som formidleren af det hellige budskab fra Allah (*Guden*) til profeten, og ifølge islamisk tradition står den tidligste åbning at læse i Sura 96, hvor det indledningsvist hedder: *Læs op i den Herres navn, Han, som skabte, som skabte mennesket af levret blod! Læs op! Din Herre, den mest gavmilde, er den, der lærte med pennen, der*

lærte mennesket, hvad det ikke vidste (Sura 96,1-5). Dette bud er optakten til den række af åbenbaringer, som fortsætter med at komme Muhammad i hænde frem til hans død.

I forlængelse af åbenbaringsoplevelserne begyndte Muhammad at prædike de nye indsigter til sine mekkanske medborgere. Hans bestræbelse var grundlæggende at overbevise sine tilhørere om tre forhold: 1) Der er kun én skabende, opretholdende og almægtig gud, Allah. 2) Allah vil holde dom over menneskene, både de døde, som vil genopstå på dommens dag, og de levende. 3) Paradis venter de troende, der har handlet i overensstemmelse med Guds bestemmelser - helvede venter for dem, som ikke har frygtet Gud og derfor har handlet egensindigt og ondt.

Muhammad møder umiddelbar forståelse og støtte til sin profetværdighed hos

sin hustru Khadidja og enkelte andre, men ellers lykkedes det ikke at vinde mange proselytter i den første tid efter kaldelsen til profet. Både hans nærmeste familie og mekkanerne var generelt skeptiske og nedladende over for det nye budskab, men de formår dog, på trods af latterliggørelse og fornægtelse af profeten, ikke at forhindre, at der i løbet af de første 3-4 år samler sig en lille skare omkring ham.

Årene var hårde. Presset på den lille menighed voksede, da de magtfulde kræfter i byen udvirker, at Muhammads opførsel tages som grund til at udelukke ikke bare ham selv og hans tilhængere, men hele hans slægt fra handelssamkvem med andre. I tillæg hertil dør i denne periode både hans adoptivfar og beskytter, Abu Talib, og hans trofaste støtte og hustru, Khadidja. Den stærke modgang bevirkede dog ikke, at tilgangen til profetens bevægelse ophørte. Alligevel må Muhammad i begyndelsen 620'erne erkende, at forholdene i Mekka er af en sådan karakter, at han ser sig nødsaget til at forlade byen. Med henblik på udvandring har han i nogle år forinden haft forhandlinger med indbyggerne i oasebyen Yathrib, som ligger 350 km nord for Mekka. Muhammads ry som Guds profet havde vundet en vis genklang i byen, som gennem længere tid havde oplevet indbyrdes stridigheder mellem de herboende stammer. Derfor udses Muhammad nu som dommer og mægler i disse uoverensstemmelser.

Udvandringen til Medina

Hen over sommeren og det tidlige efterår 622 forlader Muhammad og hans tilhængere Mekka for at drage til Yathrib, og hermed er *al-hidjra*, udvandringen, og begyndelsen til den egentlige muslimske æra, en realitet. Begivenheden og året bliver skelsættende i islams historie. Ikke

Muhammad modtager de første åbenbaringer ved Hira-bjerget omkring 610 e.Kr. Tyrkisk miniature fra slutningen af 1500-tallet. © polfoto

nok med at året under kaliffen Umar (død 644) gøres til udgangspunkt for den officielle islamiske tidsregning, men selve begivenheden går også over i islams historie som et begreb. Hvor andre ville forstå den muslimske udvandring som et nederlag, tolker islamisk tradition den som en villet handling, der markerer protest. Denne form for meningstilkendegivelse, som henviser til såvel en ydre fysisk bevægelse som til en mere ideologisk og indre modvilje, går tilbage til profetens egen praksis, hans sædvane, og oppebærer således særlig legitimitet.

Yathrib bliver fra 622 profetens hjemby, og den kommer for eftertiden til at bære navnet Medina (forkortelse af *Madinat al-Nabi*, profetens by). De kommende år i denne by oplever den nye religion en blomstringstid, som forvandler Muhammads rolle fra at være åndelig leder af en minoritetsmenighed i Mekka til at blive åndelig såvel som juridisk, politisk og militær leder af en stat og en religion, der har sin base i Medina. I denne formative periode grundlægges det for islam karakteristiske forhold, at religion og stat er intimt og uadskilleligt forbundet. Under disse omstændigheder viser Muhammad sine evner som politiker og hærfører, og islam viser sin styrke som offensiv og ekspansiv religiøs ideologi. Profeten forstår sig på magtens spilleregler, og med baggrund i udbyttet fra en række overfald på handelskaravaner og oasebyer, og nogle bemærkelsesværdige militære bedrifter bl.a. i 624 og 627 vendt mod ærkefjenderne fra Mekka, konsoliderer Muhammad sin position i Medina.

Forholdet til jøderne

Som antydnet tidligere har både jødedommen og kristendommen spillet en

afgørende rolle som religionshistorisk baggrund for islam. Muhammad så sin forkyndelse som liggende i forlængelse af den jødiske og kristne monoteisme og forestillinger om Guds dom over mennesket (se f.eks. Sura 2,62 og 5,69). Islam tilskriver begge religioner en særstatus, idet tilhængere af jødedommen og kristendommen opfattes som *skriftens folk*. Denne betegnelse henviser til, at disse religioner i lighed med islam er grundlagt på helligskrifter af guddommeligt ophav.

Om end kristendommen udøvede en betydelig åndelig indflydelse på den arabiske halvø, udgjorde den ikke nogen politisk magtfaktor på Muhammads tid. Lidt anderledes forholdt det sig med jødedommen. Som følge af romernes ødelæggelse af Jerusalem i år 70 udvandrede mange jøder til det vestlige og centrale Arabien. Jøderne var, ligesom de indfødte arabere, orienteret mod slægten og organiseret i stammer. Deres tilstedeværelse var således mærkbar og koncentreret på anden måde end de kristnes. Dette kommer Muhammad til at skulle forholde sig direkte til efter udvandringen fra Mekka.

I Medina befandt sig tre indflydelsesrige jødiske stammer, hvoraf den ene havde kontrollen med byens marked, og tilsammen udgjorde de ca. halvdelen af byens befolkning. Muhammad var af den forhåbning, at disse stammer naturligt ville anerkende den nye forkyndelse. Fra profetens synspunkt var det oplagt, for så vidt han var af den opfattelse, at islams forkyndelse netop var en præcisering af budskabet i Toraen og hos de gammeltestamentlige profeter. Det nære forhold til jødedommen blev også understreget af, at de tidlige muslimer rettede sig mod Jerusalem i forbindelse med de fem daglige tidebønner, og af at man i udgangspunktet

overtog jødernes fastedag(e) og helligdag, sabbatten.

Men med jøderne i Medina skulle det ikke gå, som profeten prædikede og håbede. Jøderne havde ikke andet end hånden og spot tilovers for Muhammads udlægninger af det gammeltestamentlige fortællestof, og de afviste det samhørighedsforhold, som han forsøgte at overbevise dem om. Religionshistorisk betragtet fik denne modtagelse af missionen konsekvenser for en række muslimske ritualer. F.eks. ændres bederetningen fra at være orienteret mod Jerusalem til at være orienteret mod Mekka, helligdagen ændredes fra ugens sidste dag (lørdag) til den næstsidste (fredag), og fasten blev henlagt til den 9. måned, Ramadan, hvorved opmærksomheden nu rettede sig mod perioden for profetens første åbenbaring.

Om end forholdet til jødedommen i praksis blev svækket herved, fremkommer der i medinatiden en forkyndelse, som ideologisk set forbinder både jødedommen, kristendommen og islam. Muhammads forkyndelse griber nu bag om alle tilsyneladende forskelle mellem de tre religiøse tilhørsforhold og understreger med stor vægt det fælles udgangspunkt i patriarken Abraham (*Ibrahim*). Abraham fremstilles hverken som jøde eller kristen, men netop som ur-monoteisten (*hanif*). Således opfattet er han det fællesreligiøse ideal. Abraham er, som profeten selv forud for åbenbaringen på Hira-bjerget, *gudssøgeren* – repræsentant for den naturlige religion blandt mennesker. Han bliver den store profet, hvis historie fremviser iøjnefaldende ligheder med Muhammads egen.

Hermed er det antydning, at Abrahamshistorien i Muhammads forkyndelse fremstår som en omtydning af den beretning, der

står at læse i Det Gamle Testamente. I Koranens udlægning fremgår det bl.a., at Abraham i sin religiøse søgen erkender Guds enhed. Han udvælges derfor af og indgår en pagt med Gud og bekæmper som følge af sin indsigt polyteismen, hvor han møder den. Ved list og guddommelig velvilje overkommer han sine fjender og oplever ved sin udvandring Guds velsignelse i det forjættede land, Israel. Han sættes også i forbindelse med kulten omkring Mekkas helligdom Ka'baen, idet Abraham og sønnen Ismael ifølge Koranen opførte bygningen som den første monoteistiske helligdom. Ud over at fremstille fællesstrækkene mellem Muhammads og Abrahams historie afspejler omtydningen således også den mytiske baggrund for indstiftelsen og ritualiseringen af pilgrimsfærden (jf. Sura 2,124-132), en af islams søjler, som kort skal behandles nedenfor.

Sammenfattende kan man sige, at Muhammads oplevelse af jødernes modstand i Medina får den betydning, at islam udvikler et ambivalent forhold til jødedommen som sådan. På den ene side fastholder Muhammads budskab de centrale gammeltestamentlige profeters værdighed, som udtryk for Guds vilje til at ville meddele sig til det jødiske folk. Men på den anden side omfortolkes det jødiske fortællestof på en sådan måde, at det tager sig ud som om jøderne har misforstået eller forvrænget det oprindelige budskab. I Muhammads biografi udvikler forholdet sig fra det mere positive i Mekka til det mere kritiske og negative i Medina. Tvetydigheden, som i øvrigt også kommer frem i forholdet til kristendommen, afspejler sig i den såkaldte dhimmi-doktrin (Sura 9,29). På den ene side tilhører jøder og kristne *beskyttelsens folk*, hvilket betyder, at de må udøve deres

religion i relativ frihed og under beskyttelse af den muslimske øvrighed, men denne beskyttelse udøves på den anden side kun, hvis de ydmyger sig ved betaling af en såkaldt kopskat. I tillæg hertil var udøvere af begge religioner underlagt en række bestemmelser, som betød, at de ikke opfattedes som fuldgældige medborgere i det muslimske samfund. De kunne f.eks. ikke vidne i en muslimsk retssag, de kunne ikke optræde som arbejdsgivere for muslimer eller gifte sig med muslimske kvinder, og deres værdi i forbindelse med betaling af blodpenge var 1/3 af muslimens. Jøder og kristne var tolererede andenklassens borgere, der var under opsyn.

De sidste år

På trods af problemerne med jøderne i Medina oplever Muhammad fortsat stor fremgang for sit budskab. Hans succes tolkes som guddommeligt sanktioneret, og den sætter ham i 628 i stand til at indlede forhandlinger med de ledende kræfter i Mekka om, at muslimerne kan få lov til at udføre den rituelle omkredsning af Ka'baen i forbindelse med valfartsceremonien – den såkaldt *lille valfart*. Også disse forehavender krones med held, og som led i en fredsaftale med mekkanerne får muslimerne fra 629 mulighed for at tage del i rituallet. Hermed forelå også en stor symbolsk sejr, som bevirkede, at både fremtrædende folk i Mekka og en række beduinstammer nu melder sig under profetens faner. Muhammad står stærkere end nogensinde, og året efter, i 630, kan han og hans tilhængere erobre Mekka uden at møde modstand. Ved indtagelsen af byen fik profeten udleveret nøglerne til Ka'baen, hvorved muslimernes ophavsret til helligdommen blev tilkendegivet konkret såvel som symbolsk.

Muhammad var grundlæggende stor-sindet og forsonligt indstillet over for tidligere modstandere. Fysisk modstand mod og almindelig afstandtagen fra forkyndelsen kunne tilgives forudsat passende ydmyghed fra de besejredes side. Hvad der ikke kunne accepteres var derimod den spottende hån og latterliggørelse. De folk, der havde udvist en sådan foragt over for budskabet, blev uden videre henrettet. I Mekka blev indbyggerne efter erobringen tvangskonverteret, idet de inden for det næste år fik valget mellem at omvende sig til islam eller blive dræbt. Muhammads religion skulle fra da af have eneret på byen.

Profeten dør på højden af sin magt. Efter indtagelsen af sin fødeby underlægger han sig væsentlige dele af den arabiske halvø. Som det sidste foretager han en reform af den rituelle praksis, der knytter sig til Ka'baen. Han fastlagde med andre ord den kult, som for eftertiden skulle udfolde sig i forbindelse med den muslimske valfart. Efter at have deltaget i valfarten i 632, hvor tilhængerne overværede, hvad der skulle blive hans sidste prædikener, drager han til Medina. Her udånder han den 8. juni i nærvær af sin yndlingshustru, A'isha, og efterlader bl.a. den muslimske eftertid med problemet om, hvem der skal træde i hans sted som leder af det muslimske fællesskab.

Det spørgsmål skal antydningvist tages op, når der kort skal redegøres for islam i kalifatets periode. Men inden da skal der siges lidt mere om muslimsk tro og praksis.

ISLAMS TRO OG PRAKSIS: KORANEN OG PROFETENS SÆDVANE

Som tro og praksis baserer islam sig dogmatisk set på to kilder: Koranen og pro-

fetens sædvane (*sunna*). Heraf udleder islam omfattende regler til reguleringen af menneskets personlige og samfundsmæssige liv, hvilket kommer til udtryk i forestillingen om Sharia, *Guds lov*. Disse grundelementer vil kortfattet blive behandlet i det følgende.

Koranen

Koranen er islams helligskrift og vigtigste kilde. Den udgøres af de åbenbaringer, som Muhammad modtager gennem ærkeenglen Gabriel fra ca. 610-632 e.Kr. Koranen hedder på arabisk al-Quran, hvilket betyder *recitationen*. Hermed antydes et karakteristisk forhold ved islams opfattelse af bogens indhold. Koranen repræsenterer ikke et skrift *om* Gud, men *af* Gud – den er en fremsigelse af Guds eget ord. Den er evig og uskabt. Ordlyden er en kopi af de himmelske tavlers arabiske vidnesbyrd om Guds vilje (jf. Sura 43,3-5), og omgangen med bogen er forbundet med stor ærbødighed. Koranen er som sådan en hellig genstand, der principielt ikke må omgås i en tilstand af rituel urenhed. I forlængelse heraf kan man understrege, at islams tro retter sig mod en bog, til forskel fra eksempelvis kristendommen, hvor troen angår en person. Om end profeten Muhammad er omgærdet af en umådelig ærbødighed i islam er det med andre ord ikke hans person, som er genstand for muslimens tro, men derimod Guds vilje, som den fremgår af Koranen.

Bogen består af 114 kapitler, såkaldte *suraer* (ental: sura), og udgøres af 6346 vers, hvilket betyder, at den i omfang er lidt mindre end Det Nye Testamente på arabisk. Bogen er ikke organiseret efter den kronologiske rækkefølge, i hvilken meddelelserne er kommet ned. Ej heller er der tale om nogen sammenhængende fortælling,

der kunne strukturere stoffet. Derimod er det længden på den enkelte sura, der afgør, hvor den er placeret. Dette princip gør sig gældende fra Sura 2, som strækker sig over 286 vers, til Sura 114, som har seks korte vers. Den første sura, åbningssuraen, afviger fra denne orden ved kun at have syv vers. Hver sura er navngivet med et ord, som er karakteristisk for, eller som refererer til et fremtrædende tema i tekststykket, f.eks. *Bien* (Sura 16), *Lyset* (Sura 24), *Sejren* (Sura 48), *Hyklerne* (Sura 63). Traditionelt har man, som overordnet dateringsprincip for hver enkelt sura, angivet, om den stammer fra den mekkanske eller medinensiske periode – altså om den er åbenbaret før eller efter al-hidjra (nogle suraer har stof fra begge perioder).

Der er iøjnefaldende forskel på åbningerne før og efter udvandringen, både hvad form og indhold angår. De mekkanske suraer har, poetisk anstrøg og formulerer sig i en passioneret og kort form om de overordnede dogmatiske hovedtemaer: Guds enhed, hans barmhjertighed og almagt, dommedag, helvede, paradiset og grundlæggende etiske forpligtelser over for samfundets svageste. Profeten taler her til et modvilligt samfund, som skal rives ud af deres vrangforestillinger, og vægten ligger på forestillinger om det hinsidige.

Karakteristisk for de medinensiske suraer er derimod en mere prosaisk, langstrakt og forklarende form. Indholdet drejer sig i højere grad om kultisk og samfundsmæssig lovgivning. Det er bl.a. regler for almisser, faste, den offentlige bøn, pilgrimsfærden, forbuddet mod alkohol og svinekød, retningslinjer for kampen mod de vantro, civillovgivning, bl.a. regler vedr. rentetagning, ægteskab, skilsmisse, forholdet mellem kønnene og strafferet f.eks. tyveri,

selvmord, hor. Tonen er mere retslig og praktisk orienteret. Her taler profeten ind i en sammenhæng, hvor han er omgivet af tilhængere, som har behov for mere detaljeret oplysning om, hvorledes det muslimske liv bør udfolde sig. Således orienterer de medienens åbenbaringer sig mere mod det dennesidige.

Muhammads åbenbaringer blev ifølge nogle kilder oprindeligt nedfældet på forhåndenværende materiale som sten, papirslapper, dyreknogler, palmeblade, læder- og træstykker. Dette materiale samles efter profetens død, og den kanoniserede tekst foreligger formentligt allerede under den tredje kalif Uthman i midten af 600-tallet. Den proces, hvori det islamiske helligskrift finder sin faste form, er med andre ord væsentligt kortere end kanoniseringsprocessen i både jødedommen og kristendommen (se side 53-54).

Profetens sædvane

Efter Koranen er den vigtigste kilde til forståelsen af muslimsk livsform beretningerne om profetens praksis. Disse fortællinger om, hvorledes Muhammad agerede i livet, fremgår bl.a. af profetbiografierne men fremstilles mere systematisk ordnet i den såkaldte hadithlitteratur. Når man som muslim stillede spørgsmålet: *Hvordan bør jeg forholde mig i denne sag?* og Koranen ikke kunne give svar, så var det nærliggende at undersøge, hvorledes profeten (og hans omgangskreds) evt. havde handlet i en tilsvarende eller lignende situation. Muhammad var idealet for det gudsfrygtige og vellykkede menneskeliv, og samlingerne bevidnede, hvad der var hans *skik og brug* eller hans *sædvane*, på arabisk *sunna*.

Islam opererer med seks autoritative samlinger, som alle går tilbage til 800-tal-

let. De to vigtigste er al-Bukhari's (død 870) og Muslim's (død 875) samlinger, der begge bærer navnet al-Salih (*den sunde*). Den førstnævnte nyder størst respekt, og ifølge nogle traditioner skal forfatteren have udvalgt sin samling af 7397 hadith'er på baggrund af en gennemgang af ikke mindre end 600.000 beretninger om profetens sunna. Bukharis udvalg vedrører en mangfoldighed af livets forhold - fra det mest ophøjede til det mest banale; som det er blevet sagt, angår samlingen emner, der spænder fra [...] *Profetens kaldelse til brugen af tandstikkeren*.

Muhammads handlemåde henter sin autoritet fra Koranen selv. Ifølge den store islamiske retslærde al-Shafi'i (død 820) omtales den i Koranen, når der i Sura 4,113 siges: *Gud har sendt Skriften og Visdommen ned til dig. Visdommen tolkes her som profetens sunna, og den er et uomgængeligt supplement til Koranens anvisninger for det gode liv.*

Islams tro

Muslimsk teologi skelner gerne mellem den religiøse tro (*iman*) på den ene side og på den anden side de rituelle handlinger, islams praksis, som troen forpligter til (*ibadat*). Troen orienterer sig traditionelt mod seks indbyrdes relaterede emner: 1) Gud, 2) Guds engle, 3) Guds bøger, 4) Guds profeter, 5) Dommedagen og 6) Forudbestemmelsen. Disse elementer indgår alle som baggrund for forståelsen af den muslimske trosbekendelse, *al-Shahada*, der i dansk oversættelse lyder: *Jeg bevidner, at der ikke er nogen Gud foruden Gud og Muhammad er Guds budbringer*. Trosbekendelsen består af to led, som overordnet set tematiserer henholdsvis forestillingen om Guds enhed og Muhammad som Profet.

Tanken om den ene udelelige Gud, Allah, står usvækket som det centrale dogme i islam. Dette fremgår også af, at den egentlige grundsynd i religionen betegnes som *shirk* ("at tilskrive Gud partnere"). Gudsbegrebet står i absolut opposition til enhver form for eller ansats til polyteisme, hvilket afspejles i Sura 112: Sig: "Han er Gud, en, Gud, den evige. Han har ikke avlet, og han er ikke avlet. Ingen er hans lige." Med denne understregning af monoteismen kan f.eks. treenighedstanken i kristendommen afvises, idet talen om, at Gud skulle have en søn, der er af samme væsen som faderen, er et udtryk for *shirk* (se side 80).

Allah er den evige, almægtige, skabende og opretholdende Gud. Den skabte verden blev til på seks dage og bevidner egentligt i sig selv Guds eksistens, men ellers beror gudserfaringen i islam på erkendelsen af Guds vilje, som den er åbenbaret i Koranen. Selv kan Gud ikke indeholdes i verden. En konsekvens heraf bliver, at Gud opfattes som absolut transcendent – han træder ikke personligt ind i historien, men meddeler sig til sin skabning gennem engle og profeter.

Som det fremgår af kaldet til den muslimske tidebøn er Allah slet og ret større end alt, hvad der kunne sammenlignes med – *Allahu akbar* (Gud er større). Guds væsen kan antydningvist indkredses, men ikke indfanges. Ifølge traditionen tillægges Allah 100 skønne navne, som betegner hans egenskaber (f.eks. Den mægtige, Skaberen, Den faste, Den altomfattende). De 99 kan muslimen kende ved læsning af Koranen, men det sidste navn har Gud forbeholdt sig selv som et symbol på sit uudgrundelige væsen.

Mennesket er kronen på skaberværket. Grundelementerne i skabelsen af dette

ophøjede væsen varierer alt efter, hvor i Koranen man læser. Det første menneske, Adam, er skabt af ler, støv, vand, blod, kød og knogler. Gud har indblæst sin ånd i det og givet det status af kalif (*stedfortræder, forvalter af, hvad der er Guds*). I denne egenskab er mennesket Guds tjener, hvilket peger på, at forholdet mellem Gud og menneske fastholdes som relationen mellem hersker og undersåt. Hermed er ikke sagt, at Gud ikke fremstår som kærlig og omsorgsfuld over for mennesket, men at disse attributter er afledt og således står i skyggen af forestillinger om Guds magt og majestæt.

Mennesket er fejlbarligt, men ikke belastet af nogen arvesynd som i kristendommen (se side 81-82). Guds vilje lader sig opfylde, om end det besværliggøres af menneskets almindelige svaghed, utaknemmelighed og dets forhastede domme om Gud og verden. Yderligere modarbejdes mennesket i sine guddommeligt pålagte bestræbelser af den faldne engel, Iblis, som med Guds tilladelse har fået mandat til at vildlede mennesket fra Guds vej. I erkendelsen af sine fejltrin er mennesket henvist til Allah som den tilgivende, barmhjertige og nådige dommer, der, bistået af sine engle på den yderste dag, vil dømme mennesket til frelse i paradiset eller fortabelse i helvede. Spørgsmålet om, hvorvidt menneskets skæbne er forudbestemt til frelse eller fortabelse, melder sig her i lyset af forestillingerne om Guds almagt.

Det andet led i trosbekendelsen vidner om Muhammads særstatus som Guds budbringer. Hermed underforstås, at han er *profeternes segl* – han er nærmere bestemt den sidste i rækken af profeter. Med Muhammad slutter åbenbaringsrækken. Han er, som profeter i øvrigt, ikke guddommelig, men inspireret af

Gud og ophøjet som det særlige forbillede for alle muslimer. Islam forbinder sig i sin selvforståelse til både jødedommen og kristendommen, for så vidt som den opfatter disse religioners centrale figurer som forgængere for Muhammad. Af de 25 tidligere profeter, som Koranen nævner, kan de fleste henføres til Det Gamle Testamente, men også personer fra Det Nye Testamente indtager prominente pladser. De største profeter forud for Muhammad er Adam/Adam, Nuh/Noa, Ibrahim/Abraham, Musa/Moses, Dawud/David og Isa/Jesus.

De tidligere profeter har alle forkyndt Allahs vilje, men i modsætning til Muhammads version er deres udsagn blevet fordrejet og forvansket af menneskene. Således forstået er islam i sin egenskab af at være den naturlige og fornuftige religion forkyndt siden tidernes morgen og ældre end både jødedom og kristendom. Forestillingen har den konsekvens, at islam på den ene side kan hævde, at den anerkender og respekterer persongalleriet i jødedom og kristendom, men på den

anden side ikke behøver at forholde sig til de jødiske og kristne tekster, idet disse opfattes som forfalskninger af profeternes oprindelige budskab.

Islams praksis

Muslimens rituelle forpligtelser har traditionelt fundet udtryk i forestillingen om islams søjler. De henter deres legitimitet i Koranen og må forstås som den mest elementære praksis, troen skal give anledning til. Deres antal angives oftest til at være fem, men undertiden anføres en sjette. I oversigtsform udgøres de af følgende:

- 1) Trosbekendelsen (al-shahada), som ved fremsigelse i to troværdige vidners påhør markerer optagelsen i det muslimske fællesskab. Den hviskes som det første ind i det nyfødte barns ører.
- 2) Bønnen (salat): Forpligtelsen til at gennemføre tidebønnen, der udføres fem gange dagligt – groft sagt: tidlig morgen, middag, eftermiddag, aften og før midnat.
- 3) Fasten (sawn): Forpligtelsen til at gennemføre fasten i måned Ramadan – den niende måned i den arabiske kalender. Fasten udføres til ihukommelse af, hvorledes profeten søgte Gud, og den markerer yderligere muslimens selvkontrol og solidaritet med samfundets fattigste.
- 4) Almissen (zakat): Forpligtelsen til at vise social solidaritet ved at yde en bi-stand til samfundets svageste, der svarer til 2,5% af den opsparing, som har været i muslimens besiddelse i et år.
- 5) Valfarten (hadj): Forpligtelsen (for den muslim, der har mulighed for det) til at drage til Mekka en gang i livet i den arabiske kalenders 12. måned, *dhu al-hidjdja*, og tage del i de fem obligatoriske dages kultiske virksomhed.

Muslimske pilgrimme under valfarten i den arabiske kalenders sidste måned. De valfartende er alle klædt i en dragt, der går under betegnelsen „ihram“. Pilgrimmen ifører sig dragten forud for ankomsten til Mekka og den bæres af både mænd og kvinder. Dragten er et symbol på den religiøse renhed, som er forudsætningen for deltagelsen i valfarten og dens ritualer. © polfoto

Valfarten er det nærmeste, muslimen kommer forestillingen om det ideale menneskelige fællesskab, og dens ritualer centrerer sig om grundlæggende forestillinger og beretninger i islamisk mytologi og religionshistorie.

- 6) Den hellige krig (jihad, egentligt *anstrengelse*): Der hersker i muslimsk teologi ikke enighed om, hvorvidt den bør tælles med som *søjle*. Jihad har i Koranen to betydninger: a) Den såkaldt store jihad, som refererer til den personlige moralske og åndelige stræben efter at leve som god muslim. Forestillingen har sit udspring i den mekkanske åbenbaringsperiode. b) Den såkaldt lille jihad, som peger på forpligtelsen til den væbnede kamp for islams sag, hvad enten der er tale om forsvar af islams territorium eller angreb på fremmed territorium, der beherskes af de vantro. Den sidstnævnte betydning, som stammer fra den medienisiske åbenbaringsperiode, blev i traditionen den fremherskende og har været genstand for en række forskellige fortolkninger.

Vejen til drikkestedet: islamisk ret.

Selv den, der ikke anerkender, at Koranen kan opfattes som en lovebog (under henvisning til, at kun ca. 8 % af skriftets vers indeholder lovstof), må medgive, at den bliver grundlaget for en lovreligion. Hermed menes, at islam fremstår som en religion, der principielt forholder sig til og angiver regler for alle aspekter af den menneskelige tilværelse. Den omfattende regulering af menneskets liv finder sit udtryk i forestillingen om *sharia* (*vejen til drikkestedet*, overført betydning *Guds lov*). I århundrederne efter Muhammads død udmønter Sharia'en sig i en retsvidenskab

(*fiqh*), som har fire kilder: 1) Koranen, 2) Profetens sunna, 3) Konsensus (*idjma*), hvilket vil sige, at domspraksis i forhold til situationer, der ikke fremgår af Koranen eller sunna'en, stræber mod enighed blandt de retslærde, 4) Analogislutninger (*qiyas*), hvormed den retslærde slutter sig fra afgørelsen på et område til en afgørelse på et lignende område – eksempelvis slutter man fra Koranens forbud mod beruselse ved vin til et generelt forbud mod beruselse ved alkohol.

Sharia'en forvaltes inden for rammerne af forskellige retsskoler. De vigtigste er grundlagt i perioden omkring 800-900 e.Kr. Sunni- og shia-islam, de to store hovedretninger inden for islam, har tilsammen seks forskellige anerkendte retsskoler. For sunni-islams vedkommende drejer det sig om den hanafitiske-, den malikitiske-, den shafi'itiske- og den hanbalitiske-retsskole. Mens shia-islam henholder sig til den ja'faritiske- og den zayditiske-retsskole. Mellem retningerne hersker der nogen uenighed, men de enes om, at menneskets handlinger kan indordnes på en skala, der fastslår, hvorvidt den enkelte handling er obligatorisk (*wajib*) eller forbudt (*haram*). Mellem disse yderpunkter kan handlinger yderligere karakteriseres som anbefalelsesværdige (*mandub*), tilladte (*muhbah*) eller frastødende (*makruh*). Menneskets handlingsliv knyttes i forlængelse af disse bedømmelseskategorier til begreberne om Guds straf og belønning. Den obligatoriske handling belønnes ved udførelse og straffes ved undladelse. Den forbudte handling straffes ved udførelse, men belønnes ved undladelse. Den anbefalelsesværdige handling belønnes ved udførelse, men straffes ikke ved undladelse. Den tilladte handling er neutral, hvorved den hverken

straffes eller belønnes, mens den frastødende handling belønnes ved undladelse, hvorimod den ikke medfører straf, i fald den bliver udført.

Denne normative og minutiøse bestemmelse af menneskets handlingsliv får afgørende betydning for reguleringen af de mellem menneskelige relationer (*mu'amalat*). Hermed er det understreget, at sharia ikke kun udgør grundlaget for den formelle udøvelse af det offentlige islamiske retsvæsen. Den religiøse lov gennemtrænger principielt den måde, hvorpå den enkelte muslim i dagliglivet forholder sig til ægtefælle, børn, venner, naboe, landsmænd osv.

KALIFATET: ISLAM SOM KULTUR

Fra at være den religion, som Muhammad forkyndte i Mekka, bliver islam i Medina også til den statsbærende ideologi, som vinder herredømmet over store dele af den arabiske halvø. Spørgsmålet bliver efter profetens død, hvem der skal stå i spidsen for denne stat og den magt, som dette samfund repræsenterer – hvem skal være *kalif*? Spørgsmålets besvarelse gav anledning til en grundlæggende splittelse inden for islam, som resulterer i, at islam får to hovedgrupperinger. På den ene side stod tilhængere af forestillingen om, at *stedfortræderen* skulle findes blandt profetens nærmeste mandlige slægtninge, og at titlen således skulle *gå i arv*. På den anden side stod tilhængerne af forestillingen om, at *stedfortræderen* skulle *vælges* ved, at det muslimske fællesskab erklærede sin troskab til den bedst egnede. Arvekalifatets tilhængere var af den opfattelse, at Muhammad skulle efterfølges af sin fætter og svigersøn Ali ibn Abi Tallib. De tog parti for Ali og kommer for eftertiden

til at udgøre de såkaldte *shia-muslimere* (shi'at 'Ali: Ali-partiet). Det var imidlertid tilhængerne af valgkalifatet, der triumferede i kampen og udpegede den første kalif. Tilhængerne af valgkalifatet går for eftertiden under navnet *sunni-muslimere*, idet de opfatter sig som værende i overensstemmelse med profetens sunna. I dag bekender ca. 85 % af den muslimske verden sig til sunni-islam, hvis væsentligste forgreninger er amadiyya-, alevi-, 'alawier- og ibadiyya-islam. Shia-islam, som er fremherskende i f.eks. Iran, Irak, Bahrain og Libanon, tæller i dag ca. 15 % og finder sine primære varianter i tolvver-, isma'ilyya- og zayditer-shi'ismen.

Århundrederne efter profetens død vidner om en islamisk kultur, der med en voldsom ekspansiv kraft etablerer sig hen over det nordlige Afrika så vidt som til den iberiske halvø i vest, og fra det nordlige Syrien hen over det gamle persiske rige til Indusfloden i øst. Dette enorme arabiske imperium, som udfoldede sig under det islamiske kalifat, blev til over en bemærkelsesværdig kort periode. Omkring 640 erobres Syrien og Egypten, omkring 650 besejres det persiske rige, og egnene øst herfor indtages i begyndelsen af det 8. århundrede. I slutningen af det 7. århundrede er det meste af Nordafrika under kalifatets herredømme, og i begyndelsen af det 8. århundrede sætter de muslimske styrker over Gibraltarstrædet og trænger op i Europa, hvor deres fremrykning stoppes i 732 i slaget ved Poitiers.

Ekspansionen påbegyndes allerede under de fire såkaldt *retledede* kaliffer (ifølge sunni-islam), som alle var valgt til deres titel. Det drejer sig om Abu Bakr (632-34), Umar (634-44), Uthman (644-56) og Ali, shia-islams foretrukne, som er kalif mellem 556-61. Deres regeringstid betragtes

som en guldalder for det muslimske fællesskab, og deres handlinger opfattes som normdannende. Den efterfølgende tid præges af to store dynastier, henholdsvis ummayade-dynastiet (661-750) og abbaside-dynastiet (750-1258). Ummayade-herskerne henlagde kalifatets hovedstad fra Medina til Damaskus i Syrien, og på trods af deres succesfulde erobringer fører deres herredømme til indre stridigheder og oprør. Dette medfører abbaside-dynastiets magtovertagelse i 750, hvorefter kalifferne residerer i Bagdad. Om end det islamiske kalifat er under pres en tid forinden, ophører det formelt i 1258, da mongolske styrker trænger frem og lægger Bagdad i ruiner og hermed bringer det arabiske imperium til fald.

Den islamiske kultur fastholdes i århundrederne herefter under prægnet fra osmannerne*, der fra 1453 har deres hovedsæde i Istanbul, det tidligere Konstantinopel. I 1517 udråbes den tyrkiske sultan til kalif og fremtræder hermed som overhoved for sunni-muslimerne. Under det osmanniske herredømme, som i sin storhedstid spænder over Nordafrika og store dele af den arabiske verden, trænger islam langt op i Østeuropa og formår ad flere omgange at true det centraleuropæiske territorium ved belejring af Wien i 1529 og 1683. Under disse fremstød etableres den betydelige muslimske tilstedeværelse i Østeuropa, som i dag viser sig især i Balkan-området (primært det muslimske flertal i Kosovo og Albanien, og sekundært mindretallene i Bosnien-Hercegovina, Montenegro og Makedonien), men også f.eks. i Bulgarien.

Det osmanniske rige oplever under preset fra den voksende europæiske kolonisering af Nordafrika og Mellemøsten en lang nedgangsperiode fra det 18. århundrede

og frem til begyndelsen af det 20. århundrede, hvor det endeligt går i opløsning i kølvandet på omvæltningerne efter første verdenskrig. I 1924 ophævede det tyrkiske parlament formelt kalifatet, hvilket har betydet, at sunni-islam i tiden herefter ikke har kunnet samles om en åndelig leder.

ISLAM OG SEKULARISERING

I de ca. 1000 år, der følger efter profetens død, bliver islamisk kultur i sine forskellige udgaver en dominerende kraft på den verdenshistoriske scene. Som antydnet ovenfor kommer dette til udtryk på det magtpolitiske område, men det afspejler sig også inden for videnskabelige og kulturelle områder som f.eks. astronomi, matematik, kartografi, lægevidenskab, filosofi og bygningskunst. I tiden op mod den europæiske renæssance står den kristne verden i skyggen af denne kulturelle fremdrift.

Dette billede af forholdet mellem den bredt forståede islamiske kultur og den vesteuropæiske kristne kultur ændrer sig gradvist fra tiden omkring renæssancen, og omkring oplysningstiden er det magtpolitiske og kulturelle påvirkningsforhold vendt om. Årsagerne hertil er utvivlsomt mange og komplicerede at få overblik over (se side 161). Et af de forhold, man i denne forbindelse har hæftet sig ved, er, at vesteuropæisk kultur i perioden fra renæssancen og frem ikke lader sig beskrive uafhængigt af en omfattende sekularisering* (se side 180). Denne proces kan fremstilles på mange måder, men implicerer bl.a., at områder af tilværelsen, som tidligere har været underlagt religionens bestemmelse, gradvist løsriver sig og hævder deres egen verdslige autoritet. Det gælder f.eks. retsvæsen, politik, na-

tur- og lægevidenskab, kunst og arkitektur.

Det interessante i denne forbindelse er ikke så meget de konsekvenser, som sekulariseringen giver anledning til på godt og ondt - om end det er svært at overvurdere deres betydning i form af f.eks. teknologisk udvikling, politiske friheds- og rettighedsbevægelser, individualisering og generel autoritetssvækkelse. Derimod kan man notere sig, at sekulariseringsprocessen i kristen- og vesteuropæisk kulturel sammenhæng er *genereret indefra* – den hidrører fra kulturens egne kilder. Religions- og idéhistorisk set kan den finde afsæt bl.a. i et karakteristisk udtryk fra Matthæusevangeliets gengivelse af Jesu forkyndelse, hvor der bliver sagt: "Så giv kejseren, hvad kejserens er, og Gud, hvad Guds er!" (22,21), og videre i den paulinske teologis skelnen mellem *Lov og Evangelium* (se side 70), samt Luthers lære om *de to regimenter* (se side 155).

Denne skelnen mellem den verdslige og religiøse magt, som udgør en væsentlig baggrund for den vesteuropæiske sekulariseringsproces, finder ikke tilsvarende udtryk i islam og islamisk kultur. Af profetens forkyndelse og praksis og videre af islams religionshistorie fremgår det, at den verdslige magt principielt er religionens forlængede arm. Samfundet styres ved Guds lov, som skal håndhæves af dets leder. Men hermed er ikke sagt, at sekularisering ikke kan finde sted i relation til islam og islamisk kultur, for det har i et vist omfang været tilfældet. Derimod er det forsøgt antydnet, at processen idehistorisk set ikke har sit udspring i den islamiske kulturs egne kilder. Sekulariseringen fremkommer således snarere ved et *pres udefra*, som bl.a. har materialise-

ret sig i den europæiske kolonisering af Nordafrika og Mellemøsten i det 18. og 19. århundrede og i dag viser sig i forhold til integrationsbestræbelserne over for et hastigt voksende muslimsk mindretal i Vesteuropa.

Det udefra kommende pres har givet anledning til mange reaktioner, men kun to former for bevægelse inden for moderne islam skal nævnes her. På den ene side finder man de bevægelser, som forsøger at omtolke og reformulere forståelsen af forholdet mellem (folkevalgt) statsmagt og religion, der aftegner sig i forskellige varianter af såkaldt *euro-islam*. På den anden side ser man de fundamentalistiske orienteringer, som søger at rehabilitere islams principielle kobling af åndelig og verdslig magt. På trods af dette tilbagegreb til en islamisk grundforestilling er den islamistiske fundamentalisme at betragte som et moderne fænomen – idet den forsøger at fremstille sig som et alternativ til den vestlige sekularisering.

FORSLAG TIL SUPPLERENDE LITTERATUR

- Asmussen, Jes P.: *Islam*, Politikens forlag 1981
- Asmussen, Jes P.: *Muhammed, Jesus, Abraham*, Gads forlag 1982
- Bæk Simonsen, Jørgen: *Hvad er islam?*, Akademisk forlag 2006
- Forman, Jens: *Muslimernes religion*, Systime 2009
- Hjärpe, Jan: *Araber och arabism*, Raben Prisma 1994
- Hvidberg-Hansen, Finn O.: *Hvad siger Koranen*, Rosinante 2006
- Lewis, Bernhard: *Islam i krise*, Gyldendal 2003